

Щодо поглядів окремих західних учених на подальше формування європейської спільноти

Ігор ЗВАРИЧ,
доктор політичних наук, професор,
заслужений економіст України

8

Висвітлюються погляди відомого британського історика С. Н. Паркінсона і його нідерландського колеги А. Х. Хейнекена на подальше формування європейської спільноти. Зазначається, що основою для її розбудови має стати нова схема регіонального поділу континенту, здійсненого за принципом державного устрою США. На основі проведеного аналізу даються рекомендації щодо можливості подолання відцентрових тенденцій на території України, адже на відміну від більшості європейських держав вітчизняний регіоналізм має виключно політичне забарвлення.
Ключові слова: об'єднана Європа, європейський регіоналізм, «новий регіоналізм», бікамералізм.

Освещаются взгляды известного британского историка С. Н. Паркинсона и его нидерландского коллеги А. Х. Хейнекена на дальнейшее формирование европейского сообщества. Отмечается, что основой для его развития должна стать новая схема регионального разделения континента, осуществленного по принципу государственного устройства США. На основе проведенного анализа даются рекомендации о возможности преодоления центробежных тенденций на территории Украины, поскольку в отличие от большинства европейских государств отечественный регионализм имеет исключительно политическую окраску.
Ключевые слова: объединенная Европа, европейский регионализм, «новый регионализм», бикамерализм.

Обставини, за яких українська влада обґрунтовано наполягає на врахуванні національних інтересів нашої держави в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом, іще стануть предметом прискіпливого аналізу і вітчизняних, і закордонних учених, однак, як це зазвичай відбувається, лише з плином часу. Проте ознайомлення з поглядами окремих західних науковців, що стосуються подальшої розбудови самої європейської спільноти, нині є доволі актуальним та своєчасним.

На одній із зустрічей із відомим німецьким маркетологом Е. В. Гайлем, який упроваджував проект Фонду Ганса Зайделя у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника [7], автор цієї статті ознайомився з листом його нідерландського колеги А. Х. Хейнекена (датованим 1992 роком), в якому останній схвально відгукнувся про ідеї згаданого британського історика С. Н. Паркінсона. Відображені в ньому погляди можна було сприйняти радше як утопічні, ніж реалістичні. Проте, враховуючи останні політичні події в Україні та висловлені у зв'язку з ними застереження відомих

політиків і державних діячів, ознайомлення вітчизняної наукової спільноти з цими ідеями є цілком доречним.

Як стверджує А. Х. Хейнекен, професор С. Н. Паркінсон (котрий розповів йому про свої тлумачення федеративної Європи) мав сумніви щодо можливості існування єдиної об'єднаної Європи, яка складалася б із наявних на її території націй, адже вони були б різними за розмірами, населенням та економічною значущістю. При цьому він висловлювався на підтримку їхнього розколу на набагато менші держави однакового розміру й політичної ваги, котрі надалі мали б сформувати гармонійнішу федеральну цілісність. До того ж ще в 1970 році С. Н. Паркінсон зазначив, що ті особи, котрі перебувають при владі, й та частина населення, яка цій владі підкоряється, мають «небезпечні» розбіжності в поглядах, що, у свою чергу, призводить до спотворення механізмів функціонування світових політичних інститутів та появи бюрократії, яка не піддається впливу пересічного громадянина [6]. Доводячи існування винятків із цього правила, він запропонував «Приз

Паркінсона» за найкраще управління країною, вихідними для «отримання» котрого стали кілька критеріїв, як-от: здоров'я народу, кількість чиновників, загальна кількість страйків, добробут та економічна перспектива. На його думку, цей «Приз» повинен належати уряду Нідерландів (окрім яких на високу оцінку заслуговує також Фінляндія), адже, зважаючи на порівняно невелику територію цієї країни, управління нею є достатньо ефективним. В інших роботах дослідник зазначав, що розміри деяких національних держав – приміром, Фінляндії, Данії чи Швеції – майже дорівнюють величині окремих провінцій із населенням 4–7 млн. осіб. Тому якщо в країні мешкають понад 10 млн. громадян, її владу має бути децентралізовано, а держава з населенням 30–50 млн. мешканців узагалі є безнадійно нестабільною, бо відчуває на собі вплив відмираючої провінційної культури та монотонного соціального життя. На переконання С. Н. Паркінсона, результатом європейської єдності має стати новий різновид провінційної автономії.

Свого часу австрійський соціолог Л. Кор також висловив подібні думки в роботі «Падіння націй» [8], зазначивши, що важливим для розвитку держави є лише її розмір, який визначає соціальні та психічні проблеми існування суспільства, тобто лежить в основі субстанцій та організмів, котрі переросли природні рамки. Новий поділ Європи поверне континент до природного стану, за котрого кожна група матиме можливість зберегти свою оригінальність. Окрім того, він стане безпечнішим. Оскільки європейські війни велися переважно задля встановлення або збереження єдності чи завоювання прикордонних територій, повторне утвердження суверенітету малих держав не лише задовольнить їхнє невагомне бажання відновлення автономії, а й, ніби за помахом чарівної палички, усуне причину більшості конфліктів. Наприклад, зникне проблема належності Ельзасу, бо якщо ані Франція, ані Німеччина не претендуватимуть на цю територію, остання стане виключно «ельзаською». Війни, що, можливо, виникатимуть між малими країнами, легко контролюватимуться більшими державами, для яких вони не становитимуть значної загрози, переконаний австрійський соціолог.

Спираючись на теорії С. Н. Паркінсона та Л. Кора, А. Х. Хейнекен пропонує власну версію нового адміністративного поділу Європи, зазначаючи, що навіть якщо, на перший погляд, її поділ на 75 штатів може видатися утопічним, під час детальнішого аналізу ця схема не здається такою вже ірреальною. Насамперед він каже про необхідність усвідомлення того факту, що сучасні національні держави є скоріше штучними чи, частіше, «новозавойованими» утвореннями. Для прикладу: німецької та італійської держав не існувало аж до другої половини XIX століття, тому мешканці південної Баварії наразі все ще не сприймають жителів півночі Німеччини як своїх «співвітчизників». Навіть у такій маленькій і порівняно древній державі, як Іспанія, багато мешканців Каталонії вважають себе найперше каталонцями і не обов'язково іспанцями. За часів Великої французької революції (1789–1794) більшість населення не розмовляла французькою і була не в змозі навіть заспівати національний гімн – нині відому всьому світові «Марсельєзу». І тільки наприкінці XIX століття, за словами американського історика Ю. Вербера,

«селян» перетворили на «французів». Тому національна держава – це найчастіше винахід інтелектуальної еліти, яка дістала можливість пропагувати свої погляди через освітні заклади та засоби масової інформації, таким чином створивши традиції та національну спадщину.

Друга причина, згідно з якою запропонована схема є цілком дієвою, полягає в тому, що нова структура Європи має включати нині наявні адміністративні одиниці – федеральні землі Німеччини, країни (князівства) Великої Британії, провінції Нідерландів та регіони Франції. Відповідно, зникне потреба створення окремих інституцій – завдання з управління новими державами можуть одразу ж узяти на себе чинні адміністративні органи влади.

По-третє, цілком зрозуміло, що суспільні сили в сучасній Європі вже мають на меті створення менших держав, адже чи не в кожній країні континенту посилюється рух за децентралізацію окремих одиниць чи навіть за здобуття їхньої незалежності (приміром, у Великій Британії, Іспанії чи на території колишньої Югославії). Тому, певно, мудріше сприйняти ці зміни, аніж протистояти їм. До того ж запропонована схема повністю враховує помилки минулого: у «новій Європі» неможливим буде домінування однієї нації над іншими. Бо цілком зрозуміло, що, приміром, панування Росії у колишньому Радянському Союзі або верховенство Пруссії в Німеччині часів О. фон Бісмарка, безперечно, призвели до руйнування створених федерацій.

Згідно з цією схемою нові країни матимуть приблизно однакові розміри та кількість населення (5–10 мільйонів осіб, як радить С. Н. Паркінсон). Створення одиниць з ідентичними параметрами видається неможливим у зв'язку з історичною та адміністративною спадщиною «Старої Європи». Так, Ісландія залишиться державою з населенням у 252 тисячі жителів, тоді як Іль-де-Франс (включаючи Париж) матиме понад 10 мільйонів. Водночас ця схема містить два винятки – Монако та Ліхтенштейн. Ці маленькі одиниці стануть державами-членами «Нової Європи», не маючи права голосу в утворених керівних інституціях (за певною аналогією з округом Колумбія у Сполучених Штатах, представник котрого не має права голосу в Палаті представників Конгресу).

Проте такий поділ Європи – не ультимативна версія існування континенту. 75 нових штатів повинні сформувати Європейську федерацію, федеральні органи котрої відатимуть питаннями закордонних справ, оборони, фінансової системи, а також забезпечуватимуть роботу основних соціальних служб і поділ доходів між багатими й бідними територіями. У рамках федеральних урядових структур кожна держава-член матиме однакове право голосу; сенат, в якому засідатимуть керівники штатів, та палата представників обиратимуться на основі прямого голосування. Нинішні інститути (приміром, Європейський суд) продовжуватимуть виконання своїх функцій, а створена на базі американської системи Конституція міститиме чітку схему управління федеральною Європою.

Водночас усе ще залишаються кілька нерозв'язаних проблем. Приміром, якими в новій Європі будуть завдання королівських сімей? Можливо, вони зможуть відігравати роль верховної влади новоутворених держав, не виконуючи

формальних обов'язків їхніх глав. Справді, населення деяких із 75 нових штатів (як-от Ганновер, Бургундія чи Наварра-Арагон) прагнуло б бачити на чолі своєї держави саме монархічну особу. Столицею федеральної Європи міг би, очевидно, стати Страсбург чи Брюссель, але, можливо, краще було б розмістити федеральні інститути в семи важливих містах. Тож Брюссель чи Страсбург відігравали б роль політичної столиці, а Франкфурт чи Лондон – фінансової. Європейський суд може розміститися в Люксембурзі, а окремі міністерства – в інших містах континенту. Париж, маючи найбільшу серед європейських центрів кількість старовинних і авангардних культурних осередків, очевидно, міг би стати культурною столицею федерації.

Однак можуть виникати різні думки з приводу точного способу поділу Європи за цим планом. Чи повинна, наприклад, бути об'єднана Португалія? Чи стануть Сардинія та Сицилія одним штатом? І чи не краще розділити Баден і Вюртемберг? Проте ці питання – лише деталі, які можуть бути доопрацьовані в майбутньому, адже основні принципи такої схеми сприйматимуться всім населенням Європейського континенту.

На думку А. Х. Хейнекена, переваги поділу Європи на 75 штатів очевидні та вже частково вивчені С. Н. Паркінсоном і Л. Кором. Мешканці Європи матимуть більше можливостей контролювати свої уряди, котрі, у свою чергу, ефективніше управлятимуть державами, не потребуючи переобтяжливого чиновницького апарату. Останній, звичайно, обов'язково виконуватиме свої функції, але за умови реалізації згаданого плану його формат не розшириться. Бо менші розміри держав забезпечуватимуть підвищення дієвості їхніх урядів, а створені наразі федеральні інститути продовжуватимуть реалізацію поставлених перед ними завдань згідно з усталеним структурним розподілом. Буде також зменшено витрати країн на оборону: європейські війни відійдуть у минуле, внутрішні потреби забезпечуватимуться місцеюськими підрозділами, а сучасні сили швидкого реагування діятимуть задля врегулювання кризових ситуацій.

У новій Європі має знизитися до мінімуму кількість «несформованих» особистостей. Теоретично можна припустити, що фанатичні націоналістичні угруповання, які сьогодні здійснюють терористичні атаки, не матимуть підґрунтя для існування. Шовінізм проявлятиметься тільки як частка емоцій на спортивних аренах, де спортсмени представлятимуть власні регіони. Європейці зможуть вільно обирати штати, котрі вважатимуть своєю вітчизною, давши в такий спосіб волю одному з провідних інстинктів людства – необхідності жити в межах чітко визначеної територіальної одиниці.

Як зазначає А. Х. Хейнекен, підписання Маастрихтського договору («Про Європейський Союз». – Ред.) від 7 лютого 1992 року сприяло надзвичайному прогресу ідеї об'єднаної Європи. Проте трансформація існуючих націй, ситуація, що склалася на території Югославії, – лише деякі сумні приклади, що свідчать про неможливість ефективного управління континентом із понад 500-мільйонним населенням. Окрім того, люди, безперечно, хочуть жити на території, яку можуть «охопити поглядом», почуваячись там як удома. «Коли я жив у США наприкінці 1940-х років, –

стверджує А. Х. Хейнекен, – мене здивувало, що ми, європейці, називаємо цю країну «Сполученими Штатами Америки», бо насправді вона є федерацією штатів (держав), уряд котрих має набагато більший вплив на вирішення повсякденних питань, ніж ми звикли вважати. Це створює ситуацію, за якої пересічний американець у край рідко стверджуватиме, що він родом «зі Сполучених Штатів», завжди кажучи, що він із Техасу, Кентуккі, Род-Айленду... чи будь-якого іншого штату. Виходить, шовінізм – це природний інстинкт, який не може бути знищено. Його може бути лише обмежено до безпечнішого рівня, приміром, ентузіазму вболівання за національну футбольну команду абощо. Звісно, державний устрій США не може вважатися ідеальним, проте фактом залишається те, що з часів Громадянської війни (1861–1865) у країні всі 50 американських штатів дотримувалися принципів мирного співіснування, а Європа, натомість, пережила три наймасштабніші за всю історію збройні конфлікти».

На думку А. Х. Хейнекена, зрозуміло, що перша реакція багатьох людей на пропозицію про створення федеральної Європи обмежиться виразом їхнього здивування та цинічними оцінками проекту. Але навіть якщо сприймати ідею федералізації як «Євроутопію», вона може бути адаптована до сучасних умов. У цьому контексті слід підкреслити, що модерні нації також є штучними утвореннями, більшість із яких, до того ж, мають не надто тривалу історію. «Їхнє розташування в багатьох випадках є настільки ж випадковим, як випадковими можуть здатися мої ідеї», – пише А. Х. Хейнекен. Сьогодні рух за незалежність спостерігається не лише на території колишньої Югославії, а й у Шотландії, Ірландії, Уельсі, деяких регіонах Каталонії, Країні Басків, Центральній Європі тощо. Водночас існуючі «нації», можливо, необхідно буде зберегти на період формування урядових структур нових штатів.

За такою самою схемою, переконаний А. Х. Хейнекен, може бути переформатована й СНД, бо різниця в розмірах і кількості населення, приміром, між Росією (понад 145 мільйонів осіб) і Грузією (приблизно 5,5 мільйона) не сприятиме створенню політичної гармонії, яка існує в Сполучених Штатах.

Формулюючи ці пропозиції, за словами А. Х. Хейнекена, він дістав дружню підтримку доктора Х. Л. Весселінга, професора загальної історії Лейденського університету, директора Інституту історії європейського розвитку, члена Королівської академії наук Нідерландів, а також пана Х. В. ван ден Доеля, представника департаменту історії Лейденського університету. «Завершуючи, ще раз висловлюю надію, що мої пропозиції змусять людей задуматися про своє майбутнє та допоможуть їм зрозуміти, що сучасна структура Європи – не найкращий курс для подальшого розвитку. Адже перебудова старих засад задля створення кращого майбутнього – конче необхідна практика. Як то кажуть, треба розбити яйця, щоб зробити омлет. Тому маю надію, що «омлет», який я представив – свого роду «Євроутопія» – і є кроком до кращого майбутнього», – підсумував, закінчуючи свій лист А. Х. Хейнекен.

Передусім варто зазначити, що відповідно до принципу субсидіарності Європейський Союз є класичною триступеневою системою «регіон

(земля, кантон, провінція) – держава – співтовариство держав». На кожному з рівнів існують окремі законодавчі та виконавчі органи, повноваження яких чітко розмежовано. При цьому за регіональною владою закріплено функції, необхідні для здійснення самоврядування на місцях, зокрема значно розширено можливості управління фінансовим сектором. Тому сьогодні є всі підстави стверджувати про існування в західноєвропейських країнах регіоналізму, що має інституціоналізований характер і набув законодавчого оформлення шляхом прийняття Хартії регіоналізації, схваленої Європейським парламентом 18 листопада 1988 року (в цьому документі, до речі, вперше окреслено конструкт «Європа регіонів», що став, по суті, офіційною моделлю розвитку ЄС), і, пізніше, – Європейської хартії регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. Практична реалізація ідеї регіоналізму в Західній Європі спирається на функціонування відповідних інститутів. Так, показовим прикладом є діяльність Асамблеї європейських регіонів, яка має на меті всебічне сприяння регіональній інтеграції та співробітництву в Європі поза межами наявних державних кордонів.

Водночас явище європейського регіоналізму (спираючись на «гіпертрофовані» позиції якого, веде мову А. Х. Хейнекен), по суті, має подвійну природу. По-перше, воно віддзеркалює процеси поглиблення демократизації системи державного управління, супроводжуючись децентралізацією влади, посиленням ролі та впливу місцевого (муніципального) врядування на життя територіальних громад. Цей різновид регіоналізму можна умовно визначити як «адміністративний», тобто такий, що переважно концентрується на питаннях оптимізації системи управління шляхом посилення ролі територіальних спільнот. По-друге, в деяких випадках регіоналізм набуває виключно політичного забарвлення, спрямовуючись на переформування території традиційних держав, що сформувалися в результаті окремих геополітичних процесів у минулому. Саме такий тип регіоналізму (назвімо його «політичним») становить реальну загрозу для територіальної цілісності низки країн. Отже, «адміністративний» регіоналізм, відповідаючи на виклики політичної та управлінської модернізації, має певний конструктивний потенціал для розвитку континенту. Натомість другий тип регіоналізму зазвичай містить «деструктивний заряд» руйнівного характеру, бо провокує політичні конфлікти, що дестабілізують ситуацію і всередині держав, і за їхніми межами.

Якщо процеси регіоналізації, що відбуваються в Західній Європі (тобто в країнах, котрі належать до класичних державних утворень, територіальні межі яких сформувалися переважно у XVIII–XIX століттях), буде проаналізовано під таким кутом зору, можна встановити тісний взаємозв'язок між обома різновидами регіоналізму на цій території та виявити незначне домінування «адміністративного» типу. Характерним прикладом є Франція. Ще 2 березня 1982 року в цій державі було прийнято Закон про права та свободи комун, департаментів і регіонів, згідно з яким регіон є окремою адміністративно-територіальною одиницею, що об'єднує декілька департаментів, тобто округів, котрі є основними елементами адміністративно-територіального поділу Франції. Нині в країні

налічується 26 регіонів, котрими керують відповідні регіональні ради, членів яких обирають на шість років. Компетенція цих органів чітко визначена законом і стосується виключно проблем соціальної та економічної політики відповідних територій. При цьому їхня діяльність контролюється центральною владою в особі спеціального Комісара Республіки, котрий призначається урядом. Отже, законодавство Франції не містить жодних принципів політизації функцій регіональної влади, які могли б загрожувати стабільності країни чи її цілісності. Проте цей факт не означає, що в цій державі (як і в низці інших європейських країн) відсутні ознаки чи прояви регіоналізму політичного типу.

Так, політичний регіоналізм характерний для Італії, територія котрої, як відомо, історично поділена на економічно розвинену Північ та аграрний Південь. Час від часу дається взмахи й політична складова французького регіоналізму, проявляючись шляхом активізації «корсиканського сепаратизму». Такі тенденції характеризують також розвиток Великої Британії, що стикається з проявами шотландського та валлійського автономізму. Та якщо в цих державах згадані процеси лише набувають політичного забарвлення, то в Іспанії вже давно перейшли в активну фазу відвертого сепаратизму, що супроводжується терористичними атаками баскських угруповань. Фактично прямим викликом цілісності країни сепаратистський регіоналізм став і для Бельгії.

Тобто рівень політизації регіональних проектів, а також її причини різняться залежно від держави, її економічного розвитку та національних традицій. В одних випадках вона зумовлена переважно економічними чинниками (як, наприклад, в Італії), в інших – історико-культурними (Франція, Іспанія). Іноді економічні передумови політичної регіоналізації доповнюються мовно-культурною складовою (Бельгія) або процесами часткового відродження етнічної та культурної ідентичності, історичної пам'яті населення тощо (Велика Британія) [4, с. 11–18].

Отже, можна стверджувати, що у провідних країнах Західної Європи існують різні причини виникнення регіоналізму, проте всі вони зазвичай мають комбінований характер, об'єднуючи кілька чинників, котрі підсилюють один одного. У цьому сенсі йдеться про регіоналізм особливого гатунку, який не зводиться до транскордонного співробітництва й не вписується у схему «Європи регіонів». Для нього характерними є політична домінанта та яскраво виражені сепаратистські мотиви. До речі, питання виникнення такого регіоналізму нині актуальне й для України.

На думку автора, регіоналізм не є однозначно негативним чи деструктивним явищем. Приміром, його прояви на території нашої держави мають загалом об'єктивні підстави, зумовлюючись процесами демократизації суспільно-політичного життя. Водночас, поєднуючись з інтересами всієї країни, регіоналізм має значний конструктивний потенціал, адже фокусується на загальнодержавній проблематиці, а не виключно на проблемах місцевих громад. Відтак деякі політичні суб'єкти не повинні спекулювати на труднощах реформаційного періоду, що супроводжується сутнісною модернізацією інститутів демократії, керуючись не так загальнонаціональними, як регіональними

мотивами. Системний підхід, застосований до реалій розбудови держави й процесів націєтворення, не залишає сумнівів у тому, що країна – не арифметична сума окремих частин (тобто регіонів), а цілісний феномен, кожний елемент котрого, будучи неповторним і самобутнім, функціонує задля його розвитку як системи вищого рівня. Якщо країна не забезпечує існування такої системи, вона рано чи пізно потерпає від міжетнічного та міжрегіонального протистояння, руйнівних процесів відцентрового характеру, втрачаючи найголовніше – внутрішню єдність, сутнісно притаманну будь-якій органічній цілісності, котрою є і повинна бути держава-нація.

Одразу після президентських виборів 2004 року політичні аналітики всерйоз заговорили про помітну політичну регіоналізацію вітчизняного електорального поля. Із таким висновком можна загалом погодитись, але його докладніший аналіз активізує низку питань. Приміром, чи справді будь-яка відмінність у політичних поглядах зумовлена соціально-економічними та історичними особливостями регіонів? Чи достатньою є кількість таких відмінностей для політизації регіональної проблематики, тобто, по суті, віднайдення мотивів для відокремлення певних частин від решти території української держави? Аналізуючи досвід європейських країн, чимало з яких безпосередньо стикнулися з викликами політичного регіоналізму, і порівнюючи його з вітчизняними реаліями, доходимо висновку, що наявність відмінностей є лише приводом для формування певної ідеології та претензій до центральної влади, котра у трактуванні регіональних еліт будь-якого гатунку мимоволі стає втіленням диктатури державної бюрократії щодо окремих територій і населення, котре там проживає. У такий спосіб вибудовується досить хитка, але, на перший погляд, доволі приваблива політологічна конструкція жорсткої дихотомії «центр – периферія». З одного боку, вона включає державну владу, що уособлює політичну єдність країни, а з другого – місцеву, котра, як відомо, має виконувати виключно управлінські, а не політичні функції.

Тому перехід від домінантно вертикальних до переважно горизонтальних способів взаємодії держави із суб'єктами місцевого й регіонального розвитку, від моноцентричної до поліцентричної моделі державної регіональної політики, заснованої на самоорганізації місцевого та регіонального врядування, настановує вітчизняних дослідників на думку про логічний зв'язок між розвитком концепцій влади, формуванням елементів інформаційного суспільства та виникненням і поширенням теорії «нового регіоналізму», основні постулати якої спираються на:

- визнання соціального капіталу, інформації та знань ключовими чинниками розвитку територій, що діють на основі поширення і впровадження новітніх технологій та інновацій;
- доцільність створення і функціонування спеціальних інституцій (організаційних структур), котрі могли б цілеспрямовано розв'язувати проблеми місцевого розвитку;
- продуману децентралізацію регіональної політики: передачу більшої частини повноважень щодо її реалізації з центрального на регіональний та місцевий (передусім територіальних громад) рівні;
- нагальну потребу переходу від практики вибіркової та загалом безсистемної фінансової

підтримки та формування інфраструктури окремих адміністративно-територіальних одиниць до політики просторового розвитку – збалансованої розбудови всієї території країни за рахунок створення призначених для цього регіональних мереж (партнерств);

– пріоритетну орієнтацію регіональної політики на макро- та мезорівні, на яких можуть найефективніше реалізовуватися програми просторового розвитку;

– впровадження базових принципів поліцентричності (багаторівневого характеру прийняття рішень) і варіативності в процеси формування стратегічних та поточних програм регіонального розвитку, що стане своєрідною відповіддю на поліваріантність соціально-економічної ситуації в регіонах та задовольнить бажання зберегти специфіку й забезпечити сталість місцевих економічних систем;

– інституалізацію колективних інтересів, упровадження контрактної культури відносин між державою, органами публічного управління місцевого та субнаціонального рівнів і системними акторами власне міжрегіональних взаємин, що є основою для активізації соціального капіталу, налагодження дієвого соціального партнерства між владними структурами, підприємцями і громадським сектором.

Ураховуючи особливу складність соціально-економічних та етнополітичних процесів у деяких регіонах України, політика регіональної безпеки повинна передбачати розроблення спеціальних стратегій та програм розвитку проблемних регіонів і, що дуже важливо, чіткі організаційно-правові та фінансово-економічні механізми їх реалізації, поєднані з методами відстеження критичних показників. У цьому контексті українські фахівці з етнодержавознавства вказують на нагальну потребу створення державної програми, що передбачатиме системні наукові дослідження стану й особливостей, а також ретельно підготоване прогнозування майбутнього розвитку етнополітичних процесів у різних регіонах України [3, с. 479].

Аналізуючи різні аспекти «нового регіоналізму» та його вітчизняні прояви, доходимо висновку, що це явище є неоднорідною й неоднозначною складовою сучасної політичної історії різних країн. За європейських умов він, за небагатьма винятками, не становить значної загрози територіальній цілісності держав, сприяє посиленню ролі окремих земель та громад в управлінні країною. В українському вимірі надмірна політизація регіонального чинника призводить до виникнення певних викликів і небезпек, здатних зруйнувати державні підвалини [5, с. 48–49]. Для нейтралізації такого сценарію розвитку подій необхідно розробити цілісну концепцію регіональної політики, яка враховувала б процеси політичної модернізації та інтеграції нашої держави до європейського економічного й політичного просторів. На цьому, зокрема, наголошується в Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір» від 7 квітня 2011 року [1, с. 21–23].

Україні необхідно, по-перше, здійснити адміністративно-територіальну реформу, взявши за її основу природно-економічні характеристики регіонів, однак не забуваючи при цьому, що регіон – не самоціль, а засіб реалізації ефективнішого сценарію управління. По-друге, перемістити наукову дискусію щодо «нового регіоналізму» з полі-

тичної в адміністративну площину, зробивши наголос на децентралізації управління й одночасному збереженні чіткого контролю над ним з боку державного керівництва. По-третє, розв'язати проблему істотної нерівності соціально-економічного розвитку територій, яка створює умови для соціальної та політичного напруження на рівні центральної і місцевої влад. По-четверте, здійснювати активну і, головне, виважену гуманітарну політику, спрямовану на формування національно свідомої особистості, відповідального громадянина, компетентного професіонала нового покоління. Без розв'язання цих та низки пов'язаних із ними проблем у політичному просторі нашої держави й надалі розігруватиметься «регіональна карта», що матиме яскраве етнополітичне забарвлення та може призвести до непередбачуваних для незалежності України наслідків.

Зважаючи на започаткування діяльності Конституційної Асамблеї, на особливу увагу в контексті досліджуваної проблематики заслуговує ідея бікамералізму. Його запровадження у вітчизняну практику особливо гостро дебатовалося ще в березні 2003 року, коли була оприлюднена ініціатива Президента України щодо проведення політичної реформи. Згідно з концепцією останньої депутати другої палати українського парламенту – Палати регіонів – мали представляти в ньому економічні позиції всіх регіонів України, а також інтереси їхніх громадян, включаючи представників національних меншин та етнографічних груп. Адже, досліджуючи ризики та проблеми імплементації бікамералізму в Україні, науковці визнають, що сучасна конфігурація вітчизняної політичної системи не сприяє адекватному представництву регіональних інтересів та їхньому збалансуванню на рівні держави. За їхніми словами, саме двопалатність здатна чи не найефективніше забезпечити стабільність політичного розвитку й прозорість відносин між центром та регіонами (з огляду на можливість сталого представництва останніх у центральних органах державної влади), а також довести сутнісне наповнення системи місцевого самоврядування до оптимального рівня. Водночас особливістю українського «трактування» бікамералізму є бажання певних політичних сил скористатися запровадженням верхньої палати парламенту задля отримання ключових можливостей щодо перерозподілу повноважень і ресурсів політичної влади [2, с. 116–117].

На переконання автора, бікамералізм скоріше сприяв би піднесенню ролі регіонів у суспільстві й державі, а не стримував його: через другу палату міг би здійснюватися певний вплив на дії уряду щодо подолання депресивності окремих територій, активізації міжрегіонального співробітництва за схемою «регіон-донор – регіон-реципієнт» тощо. Побоювання деяких політиків і вчених щодо прискорення процесів федералізації в разі запровадження двопалатного парламенту також не мають належного обґрунтування. Бо згідно з положеннями статей 2 і 132 Конституції України наша країна є унітарною державою з достатньо сильною центральною владою. З другого боку, в який спосіб можуть бути захищені економічні та культурні інтереси таких різних регіонів як, наприклад, Галичина, Донбас і Крим? У європейських країнах, що мають такі само строкати в економічному, культурному, соціальному і етнополітичному сенсах території, ця проблема розв'язується завдяки формуванню верхньої палати парламенту, котра

здійснює контроль за врахуванням регіональних інтересів як у самому парламенті, так і в діяльності уряду. Це – об'єктивна закономірність. А в разі реалізації ідеї виборності очільників областей чи формування виконавчих органів обласних рад саме верхня палата парламенту становитиме своєрідну противагу виконавчій та представницькій гілкам влади на місцях, урегульовуючи споконвічний конфлікт між обласними радами й адміністраціями.

Підсумовуючи, висловимо сподівання, що робота над внесенням змін до Конституції України привертатиме дедалі більше уваги до окреслених проблем у рамках предметних політологічних та міждисциплінарних досліджень не тільки самого феномену бікамералізму, а й тих його особливостей, що залежать від модернізаційного розвитку національної політичної системи. Водночас за будь-яких умов основний сенс бікамералізму полягає в належному реагуванні парламенту на дії підконтрольних органів і посадових осіб, а також у застосуванні до них відповідних конституційно-правових санкцій. За умов існування парламентської чи змішаної республіканських форм державного правління основною санкцією вважається їхня відставка, що може відбутися, зокрема, внаслідок застосування механізмів політичної відповідальності уряду перед парламентом (загалом це збігається також із основною метою будь-якої парламентської опозиції). Тобто серед функцій, які покликані виконувати сучасні парламенти світу, чільне місце посідає контроль за виконавчою владою, котрий має здійснюватися за участю опозиції. Такий механізм дає змогу своєчасно виявляти зловживання й в інших державних інституціях, нерідко запобігаючи їм.

За умови загострення проблем так званого нового регіоналізму, що виявлятимуться через домінування (як це доводить приклад більшості держав Європи) відцентрових сил, украї важливим є врахування досвіду європейських країн у подоланні цих тенденцій. Він полягає як у зміцненні основних засад місцевого та регіонального врядування, так і у впровадженні у вітчизняну практику сучасної моделі бікамералізму. Адже поряд із можливістю усунення значної нерівномірності в розвитку окремих територій держави необхідність таких трансформацій зумовлена домінантними особливостями сучасного етнополітичного розвитку України. ■

Список використаних джерел

1. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/19736.html>
2. Верховна Рада України: Інформаційний довідник / [авт.-упор. В. О. Зайчук, Ю. В. Ясенчук, А. В. Пивовар [та ін.]. – Вип. 3. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 264 с.
3. Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавного досвіду: Монографія / [за заг. ред. Ю. І. Римаренка]. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 516 с.
4. Мицик В. В. Права національних меншин у міжнародному праві / В. В. Мицик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 287 с.

5. Панова В. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі / В. Панова // Віче. – 2008. – № 13–14. – С. 47–49.

6. Паркінсон С. Н. Законы Паркинсона / С. Н. Паркинсон [пер. с англ. С. Степанова]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. – 319 с.

7. Федорчак П. Співпраця Прикарпатського національного університету імені Василя

Стефаніка з вищими навчальними закладами й науковими установами України та зарубіжжя (1990-ті рр. – початок XXI ст.) / П. Федорчак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/SOS-Gum/Nikp/2012-20-21/54.pdf

8. Kohr L. The Breakdown of Nations / L. Kohr. – London: Routledge & Kegan Paul, 1957. – 244 p.

Regarding the Views of Some Western Scientists on Further Formation of the European Community

Igor ZVARYCH,
Doctor in Political Science, Professor,
Honoured Economist of Ukraine

The views of the famous British historian C. N. Parkinson and his Dutch colleague A. H. Heineken on further formation of the European Community are highlighted. A new scheme for the regional division of the continent, based on the principles of the United States state system, is defined as the foundation for future European development. Taking into consideration the analysis which has been carried out, the recommendations on the means of overcoming the efferent tendencies in the territory of Ukraine are given, since, unlike regionalism in most European countries, the Ukrainian version has an exclusive political nature.

Keywords: united Europe, European regionalism, 'new regionalism', bicameralism

The circumstances under which Ukrainian authorities reasonably insist on the national interests of our state to be followed in the text of the Association Agreement with the European Union will become the subject of thorough analysis by both domestic and foreign scientists but, as it usually happens, only in the course of time. However, now it is quite important and timely to consider the views of some Western scientists regarding the future development of the European Community.

At one of the meetings with the famous German marketing expert E. W. Gaile, who introduced the project of the Hans Seidel Foundation in Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [Fedorchak], the author of this article read a letter from his Dutch colleague A. H. Heineken (dated 1992), in which he praised the ideas of the well-known British historian C. N. Parkinson. The views reflected in the letter could be considered as utopian rather than realistic. However, taking into account recent political events in Ukraine and some cautions urged by prominent politicians and public figures in connection with them, the presentation of these ideas to the scientific community seems to be quite appropriate.

According to A. H. Heineken, Professor Parkinson (who told him about his interpretation of a federal Europe) had doubts regarding the existence of a single unified Europe which would consist of the nations located in its territory, as they would differ by area, population and economic importance. At the same time, he supported their split into much smaller states of the same area and political weight which could form a harmonious federal integration in the future. In addition, even in 1970, Parkinson noted that the people having power and those of the population falling under that power had 'dangerously' different opinions. That fact was causing a distortion of global political institutional mechanisms and the development of bureaucracy which could not be influenced by the average citizen [Parkinson, 1998]. To prove the existence of exceptions to this rule he suggested giving the 'Parkinson's Prize' to the best state management. The main criteria for 'receiving' that award included the number of the officials, the levels of state health care, welfare, the total amount of strikes and its economic perspective. In his view, that 'Prize' should belong to the government of the Netherlands (Finland also deserves such consideration) since its management is quite effective due to